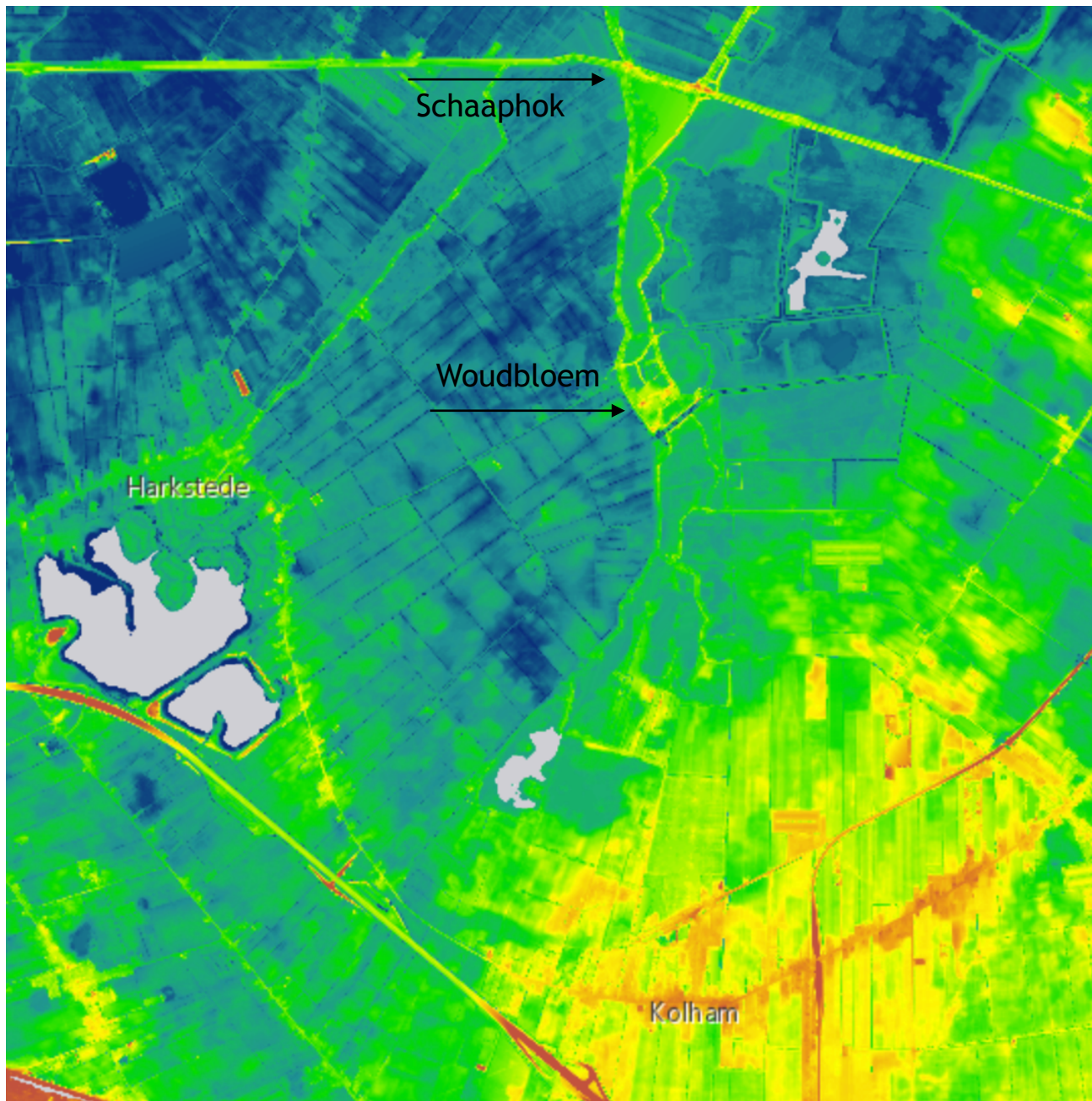

Infobestand Pelgrimsroute Harkstede Kolham.

Rijpema

In het langgerekte natuurgebied Rijpema langs het Nieuwe Rijpmakanaal bij Harkstede wisselen rietmoerassen, bosjes, grasland en water elkaar af. Hier beleef je een kleinschalig Hollands landschap met knotwilgen en rietmoerassen, waar je de bruine kiekendief en de blauwborst kunt spotten.

Over het Roegwold

De Westerpolder maakt samen met Ae's Woudbloem, Tetjehorn en Dannemeer deel uit van de ecologische hoofdstructuur (EHS) Midden-Groningen. Het doel van de EHS is om natuurgebieden in heel Nederland met

elkaar te verbinden. Hierdoor is het voor planten en dieren veiliger en makkelijker zich te verplaatsen en verspreiden. Met als gevolg dat er meer diversiteit ontstaat in de natuurgebieden.

Schaaphok.

Het ligt aan het Slochterdiep, dat in 1659 in opdracht van de heer van Slochteren werd aangelegd, op het punt waar de Scharmer Ae en de Slochter Ae samenvloeien. De Slochter Ae stroomde hier oorspronkelijk verder onder de naam Woltersumer Ae.

Slochterdiep

Het Slochterdiep, vroeger ook Rengersdiep, is een 15 kilometer lange kanaal dat in een bijna kaarsrechte lijn (met alleen een knik in het kanaal nabij Schaaphok) loopt van Slochteren naar Ruischerbrug, waar het in het Eemskanaal uitmondt. Het Slochterdiep werd in 1659 gegraven in opdracht van Osebrandt Johan Rengers, die toen de heer van Slochteren was. In het begin werd het voor de afvoer van turf gebruikt. Het kanaaltje werd ook wel het Rengersdiep genoemd.

Woudbloem en Scharmer Ae.

Woudbloem ligt aan de Scharmer Ae. Ten oosten van het gehucht stroomt de Slochter Ae. Beide riviertjes vormen restanten van de Fivel. Ten noorden van Woudbloem, bij Schaaphok, stromen beide riviertjes uit in het Slochterdiep. Ten noorden van het Slochterdiep zet de loop zich voort als de Woltersumer Ae. Het gebied waar het streekje ligt was tot aan het einde van de negentiende eeuw een ruig, ontoegankelijk deel van de provincie. Een restant hiervan is het 'Bakkersgat' in het land ten oosten van de Hooilandseweg ten oosten van Woudbloem. Pas rond 1900 werd een begin gemaakt met de ontginning. Ongeveer 545 hectare werd eerst met behulp van watermolens en vervolgens van locomobielen drooggemalen en in cultuur gebracht. In dezelfde periode werd vooral met behulp van werklozen ook het nabijgelegen Scharmer Hooiland in cultuur gebracht door Hoogezandster Uco Reinders, directeur van Landontginningsmaatschappij "Cunrau". Rondom werden de Nieuwe Rijmpapolder, Scharmer Kloosterpolder, Rozenburgermolenpolder en de Scharmer-Oostpolder. De Rijmpapoldermolen, de watermolen van de Nieuwe Rijmpapolder, herrees in 1911 als De Hoop bij Roodkerk en werd in 1996 op schaal nagebouwd in de tuin van Woudbloemlaan 16/A. In 1972 werden alle watermolens, onderbemalingen en een 13-tal gemalen vervangen door een nieuw gemaal bij Woudbloem dat aanvankelijk werd aangedreven door twee 300 pk Brons-dieselmotoren en met vijzels met een doorsnede van ruim 3,5 meter. Tegenwoordig wordt het gemaal standaard aangedreven door een elektromotor en wordt bij hoogwater ook een dieselmotor ingezet. Het gemaal reguleert de waterstand in een gebied van 5700 hectare.

Kolham.

Kolham is een streekdorp op een zandrug. Samen met de andere dorpen op deze zandrug, zoals Scharmer, Slochteren, Schildwolde en Hellum, vormt het een langgerekt half cirkelvormig lint. In het hart van deze cirkel ligt ongeveer het gehucht Woudbloem. Kolham vormt de zuidelijke punt van dit lint en wordt zelf aan de zuidkant omgeven door de westelijke noordkant van Hoogezand-Sappemeer. Colham, Koldeham en De Ham zijn oude namen voor het dorp Kolham. Uit het jaar 1291 is nog een oudere naam bekend, namelijk Hemmenis. De naam Kolham komt waarschijnlijk van Koldeham, dat "koude woonplaats" betekent. Het dorp lag namelijk onbeschut tegen de regen en wind uit het westen en geheel bloot voor de gure noordenwind, die over de vlakte kwam aanstormen. De eerste bewoners die zich hier vestigden, waren hoogstwaarschijnlijk van Friese oorsprong. Men sprak hier oorspronkelijk niet van veen, maar van fene, een Fries woord. Ze vonden hier een woeste omgeving. De bodem bevatte een schat aan brandstof. De geestelijkheid zag dit schijnbaar het eerst in: in Fene, het oudste deel van Kolham, was reeds zeer vroeg een kapel voor turfgravers, die het hoogveen bewerkten om de naburige kloosters van brandstof te voorzien. Het kerkhof, dat hoger ligt dan de omgeving, is een onafgegraven stuk veen.

Dat Kolham hoog ligt, blijkt uit het feit dat het de enige plaats van de gehele Duurswold is, waar geen watermolens worden aangetroffen. In de gevel van het kerkje is het wapen van de provincie te zien. Vóór 1829 was hierin een bierbrouwerij ondergebracht. De zeer grote kelders herinneren er nog aan. Waarschijnlijk is de bierbrouwerij ooit gesticht door het klooster, waartoe de kerk behoorde. Kolham, in de 19e eeuw nog De Ham genoemd, is sindsdien onherkenbaar veranderd. Er kwam ook veel bos voor. Het grootste bos was het "Kolhamster bos", dat zich uitstreckte van Hoogezand tot aan de weg door Kolham. Het behoorde bij de

Pelgrimeren in Groningen

veenborg Vredenburg in Hoogezand. Alleen de naam is er nog van over. Ook in Kolham stond een borg. In 1679 werd deze borg, ook wel de "Roopoorte" geheten, met zijn eigendommen, gerechtigheden en landerijen, ten noorden van de trekweg gelegen, gerechtelijk verkocht.

Kolham, in de 19e eeuw nog De Ham genoemd, is sindsdien onherkenbaar veranderd. Er kwam ook veel bos voor. Het grootste bos was het "Kolhamster bos", dat zich uitstreckte van Hoogezand tot aan de weg door Kolham. Het behoorde bij de veenborg Vredenburg in Hoogezand. Alleen de naam is er nog van over. Ook in Kolham stond een borg. In 1679 werd deze borg, ook wel de "Roopoorte" geheten, met zijn eigendommen, gerechtigheden en landerijen, ten noorden van de trekweg gelegen, gerechtelijk verkocht. Het dorp bezit een fraaie korenmolen, de Entreprijs. Deze werd herbouwd in 1906, nadat een voorganger uit 1880 was afgebrand. Op 19 juni 2000 werd de korenmolen volledig in de as gelegd. Alleen de achtkantige stenen onderstuk stond er nog. Momenteel is het zicht op de molen weer volledig hersteld. Daarnaast is de Vereniging Dorpsbelangen Kolham (VDK) eigenaar van een Amerikaanse windmotor. Deze windmotor is in 2010 volledig gerestaureerd en als cultuurhistorisch en landschap bepalend monument voor het nageslacht behouden. De nieuwe locatie van de Hercules is vrijwel gelijk aan de oorspronkelijke locatie (Westerpolder). Het spoorwegemplacement van Kolham was onderdeel van de Woldjerspoorweg die Groningen en Delfzijl via het Duurswold met elkaar verbond. Nadat in 1941 de laatste trein had gereden, werd het spoor in 1942 opgebroken. Het station stamt uit 1929. De mogelijkheid voor het kruisen van treinen is alleen in 1929 en rond 1935 gebruikt. Het stationsgebouw doet nu dienst als woonhuis. In 1997 is op het oude baanlichaam tussen het voormalige station Kolham en een voormalige zandwinning een nieuw stuk spoor (ongeveer 70 meter) teruggelegd met materiaal van de spoorbaan Stadskanaal–Ter Apel.

Hervormde kerk Kolham.

De hervormde kerk van Kolham is een kerkgebouw uit de zeventiende eeuw. Op dezelfde plek stond in de dertiende eeuw al een kerk. Wat daarmee is gebeurd is onbekend. De huidige kerk werd gebouwd voor 5.442 gulden, wat nu neerkomt op ongeveer € 60.000. De provincie Groningen nam deze kosten voor haar rekening op grond van de bepalingen in een oorkonde uit 1422. Het provinciewapen is in de gevel verwerkt. De kerk kreeg in de 19e eeuw brede spitsboogvensters. De kerk heeft een dakruiter uit 1808 met daarin een luidklok uit 1948. De oorspronkelijke klok uit 1808 werd in de Tweede Wereldoorlog geroofd door de Duitse bezetters. Bij de renovatie in 2006 kreeg de kerk een nieuwe witte pleisterlaag. Opmerkelijk is de donkerrode houten zoldering. De preekstoel is 17e-eeuws. Het kerkorgel dateert uit 1912 en is geleverd door de Woerdense orgelbouwer Marten Vermeulen. Het instrument bevat ouder pijpwerk van onbekende herkomst. Naast de kerk staat de oude pastorie, die gedeeltelijk in verval is geraakt.

Scharmer.

Het dorp ligt tussen Harkstede en Kolham op de zandrug waarop vrijwel alle dorpen in de gemeente liggen. De naam Scharmer is waarschijnlijk een verbastering van Skiramere (schier meer), wat helder water betekent. Dat verwijst naar de waterrijke omgeving.

Klooster en kerk Scharmer.

Het dorp heeft in het verleden een eigen kerk gehad. De kerk is echter in 1824 afgebroken. Het oude kerkhof is bewaard gebleven. Sindsdien hoort het dorp kerkelijk bij Harkstede..

Gebied voormalige Kruisherenklooster Scharmer.

In Scharmer stond het klooster van de Kruisheren, gewijd aan Sint Helena en gesticht door Johan Rengers van Scharmer in 1489. Deze had de dorpskerk al in 1470 aan de kruisheren aangeboden. Het klooster werd in 1490 in De dorpskerk van Scharmer werd met het klooster verbonden; de prior trad op als dorpspastoor. Het klooster kreeg daarnaast de rechten op de kapel van Klein-Harkstede. Het klooster is echter in 1595, na de Reductie van Groningen is afgebroken. Veel straatnamen verwijzen nog wel naar het bestaan van het klooster.

Harkstede.

Harkstede. De naam van het dorp komt vermoedelijk van Haarkes Stee, de boerderij van Haarke. Een andere verklaring zou zijn dat met arke een kapel is bedoeld, die hier gestaan zou hebben. Aan de zuidkant van het dorp ligt de Borgmeren, een nieuwbouwwijk aan twee zandplassen (scharmergat en webgat) die is ontstaan door zandwinning voor de aanleg van de A7 tussen Groningen - Bad Nieuweschans. De eerste huizen werden

in 1996 gebouwd. Ten westen van het dorp wordt de nieuwbouwwijk Meerstad (10.000 woningen) gebouwd dat tot de gemeente Groningen behoort.

Borg 'Klein Martijn'.

Klein Martijn was een borg bij Harkstede. De naam lijkt een verwijzing naar de Martinikerk ('Groot Martijn') in de stad Groningen. De borg stond aan de westzijde van het dorp, direct ten noorden van waar nu de A7 loopt. Het is niet bekend wanneer de borg gebouwd werd, de eerste vermelding dateert uit 1633. In dat jaar wordt de borg verkocht aan de bewoonster, de weduwe van Sweer Clant. In 1680 koopt advocaat Henric Piccardt de borg. Piccardt wist een machtige positie op te bouwen in Duurswold. In 1690 werd hij unicus collator van de kerk van Harkstede, die hij vervolgens liet afbreken. In Harkstede liet hij een nieuwe kerk bouwen met een eigen grafkelder. De borg werd door hem aanzienlijk uitgebreid en had meer het karakter van een buitenverblijf dan van een Groninger borg. Piccardt kocht ook de Fraeylemaborg, maar bleef wonen op Klein Martijn.

In 1818 werd Klein Martijn gekocht door jonkheer Johan Hora Siccama. Deze stichtte bij de borg een 'opvoedings-, land- en handenarbeidsgesticht' voor verwaarloosde jongens. Daarbij hoorde ook een aardappelmeelfabriekje en een dorsmachine. Het project was zakelijk echter een compleet fiasco. Jonkheer Johan was gedwongen de borg en het bijbehorende land te verkopen aan zijn zoon; hij kon wel tot zijn dood in 1880 op de borg blijven wonen. Zijn zoon wist de zaken niet ten goede te keren. Na diens dood werd het beheer van borg en landerijen nog kortstondig voortgezet door de derde generatie, maar in 1896 werd de borg uiteindelijk toch voor afbraak verkocht.

Kerk Harkstede.

Rond 1296 werd in Scharmer een nieuwe kerk gebouwd, daarvoor had er ook al een kerk gestaan. De kerk van Scharmer werd in 1825 afgebroken en sindsdien is er in Scharmer geen kerk meer en gaat men ter kerke in Harkstede, het tweelingdorp.

Aan de Hoofdweg in Harkstede is de hoge kerk duidelijk te zien. De kerktoren dateert uit de Middeleeuwen. In de jaren 1692 tot 1700 is tegen de toren een nieuwe kerk gebouwd. Dit is de huidige Hervormde kerk. De kerk is een rijksmonument. Ook het orgel in de kerk is een monument. De buitenzijde van de kerk is onlangs (2009) geheel gerestaureerd. Nu moeten het interieur en het orgel nog opgeknapt worden. Hiervoor moeten eerst fondsen worden geworven.

Het ligt aan de Hoofdweg door Harkstede. Veel informatie over deze kerk vindt u in het boek Een tempel in turfgraversland van de hand van Ds. B. Ronner, van 1979 tot 1988 predikant in Harkstede. Het boek is opgedragen aan de rondleider van de kerk, Ton van Dijken (in de kerk te koop). De kerk van Harkstede Harkstede bezit een heel bijzondere kerk, gebouwd door Henric Piccardt en en Anna Elisabeta Rengers, zoals de gevelsteen vermeldt. Anna was afkomstig van de Fraeylemaborg in Slochteren. Achter de kerk ligt een grote begraafplaats. Beelden vind je niet in de kerk, want het is altijd een protestantse kerk geweest. Maurits en Willem Lodewijk veroverden in 1594 de stad Groningen. Dat betekende dat de Rooms Katholieke kerk hier werd verboden. De kerk werd gebouwd tussen 1694 en 1700. Het doopbekken is trouwens nog ouder, uit 1641, en is afkomstig uit de in 1824 afgebroken kerk van Scharmer. Het doopbekken is nog steeds in gebruik. De bouwstijl van de kerk doet erg aan de Middeleeuwen denken. Er is erg veel te zien in én aan deze kerk, bijvoorbeeld de toren, de grafkelder, de gevangenis en het orgel.

Het oudste gedeelte van de kerk is de toren van rond 1250. Oorspronkelijk stond deze los van de kerk, de oude kerk wel te verstaan. Over die kerk is vrijwel niets bekend. De oude kerk stond 25 meter van de toren af. Toen de huidige kerk werd gebouwd, werd die tegen de toren aan geplaatst. De toren heeft nog steeds een aparte eigen ingang. Als je de kerk ziet, zou je het niet zeggen, maar de toren is 450 jaar ouder! De toren heeft een luidklok uit 1948. De oude klok is in de Tweede Wereldoorlog door de bezetter geroofd. Nog iedere dag wordt de klok met de hand geluid.

In de grafkelder onder de kerk staan drie grafkisten. In 1704 werd Anna daar bijgezet, in 1712 Henric en veel later een tweejarige meisje uit een latere generatie. Tegenover de grafkelder vinden we het cachot, onder de toren. Het is een ruimte van 3.60 bij 3.65 meter. De muren zijn hier ongeveer 1.30 meter dik! Eten kreeg je door een smalle ventilatieopening. Hier zitten we weer in 1250, midden in de Middeleeuwen dus. Dat kun je zien aan de kloostermoppen waarmee de muur is opgemetseld. In een nis, waar vroeger een traliehek voor zat, kon je op zo'n manier worden opgesloten dat je jezelf niet meer kon bewegen!

In de kerk kom je via een stijlvolle smalle trap achter het orgel terecht. Oorspronkelijk was hier de bibliotheek van de borgheer ondergebracht. Financiële problemen leidden ertoe dat de hele collectie werd verkocht.

Arp Schnitger was een beroemd orgelbouwer, die ook lange tijd werkte aan het orgel van de Martinikerk in Groningen. Hij kreeg de opdracht het orgel van de kerk in Harkstede te bouwen. Helaas is veel ervan verloren gegaan door ingrijpen van herbergier en orgelbouwer Marten Eertman uit Zuidwolde. Dat was rond 1907. Hij kreeg de opdracht een 'nieuw' orgel te bouwen. “Dat hadden ze beter niet kunnen doen”, aldus organist Kruijer. De orgelcommissie Arp Schnitger in Harkstede streeft ernaar het orgel zoveel mogelijk in oude staat te herstellen.